

• A postaművészethez kapcsolódik (Pár néhányan önálló műfajként is művelik) a bélyegművészet. Ugyanúgy, mint a hivatalos bélyegeken, a kép és a szöveg ezeken is együttesen hordozza az információt. Pl. egy ma Magyarországon érvényben lévő bélyegsorozaton egy-egy kastély rajza látható, alatta a kastély nevével és a helység megjelölésével. Számok jelzik a bélyeg értékét. A művészbélyeg eredeti scripto-vizuális egység, s egyúttal a legkisebb grafikai mű. Az első művészbélyeget (artist's stamp) Szombathy Bálint szerint a német Kari Schwesig alkotta, aki 1941-ben „egy franciaországi koncentrációs táborban üres, perforált bélyegszélre akadt, amire színes tintával huszonnégy bélyeget rajzolt a GURS nevű képzeletbeli ország jelzésével”. Yves Klein, Ben Vautier és az amerikai Robert Watts is az úttörők közé tartozik. A Fluxus-művészek többsége alkotott bélyeget.

A pecsétművészet (bélyegzőművészet, rubber stamp art) úttörője Kurt Schwitters. Pecsétképei az 1995. február 20-án zárult nagy párizsi retrospektív kiállításán is láthatók voltak, a Centre Georges Pompidou-ban. (A Fluxusban oly divatosra váló faládikók, dobozok őspéldányát is Schwitter gyártotta 1918-1919 körül.) Az ötvenes évekből ismertek Ben Vautier, Arman és Dieter Roth művészségei. A hatvanas évek elején Beuys, Vostell, Spoerri, George Brecht és Ken Friedman adtak ki pecsét sorozatokat. Az első nemzetközi pecsétművészeti tárlatot Hervé Fischer rendezte, 1974-ben, Párizsban; több kiállítást szervezett az amszterdami Ulysses Carion is. Míg a művészbélyegen gyakran a kép a hangsúlyosabb, a művészségeken inkább a szó, a szöveg dominál, konceptművészeti beágyazottsága tűnik fel.

• Történetírói a happening, a performansz, a költői akció eredetét is az őskorban, esetleg az ókorban, az ókori ünnepekben keresik. E szerint a felfogás szerint a rítusok (pl. a felkelő nap énekel-táncos köszöntése), a különböző szertartások (pl. a férfivé-avatás és általában a beavatások), az áldozati bemutatók, a görögök és a rómaiak ünnepei (fasti), a lovagi tornák és játékok, a vallásos szertartások (pl. a körmenet), a barokk ünnepek, az operaelőadás, a szabadkőműves ceremóniák, a tüntetések, a forradalmak, a politikai show-k, mind-mind az akcióművészet korai megnyilatkozásának, előképének tekintendők.

Ha ezt nem is kell szó szerint vennünk, annyi bizonyosan megállapítható, hogy az akcióművészek mindezeket a hagyományokat forrásértékűnek tekintették, és innen is, onnan is, amonnan is merítettek. Egyértelmű, hogy a huszadik századi rítus-szerű akció az ősi rítusok, vagy a modern szobaszínházat, s a pincészház egyik fajtáját a középkori misztériumjátékok is inspirálták.

Az akcióművészet újabb története összefonódik a képzőművészet, a zene, a tánc, az irodalom történetével.

#Tegyük fel az obligát kérdést: mennyiben irodalmi műfaj az akcióművészet? Ha elfogadjuk a kortársirodalom meghatározását (esztétikai jellegű audio-vizuális kommunikáció), könnyű belátni, hogy az akcióművészet irodalom, illetve irodalmi műfaj is. Megállapíthatjuk, hogy az akcióművészet legtöbb változatának az írott vagy orális szöveg olyan alapvető alkotóeleme, amely semmiképpen sincs a többi alkotóelemnek alárendelve. Az akcióművészetben a cím kulcsszerepet játszik: olykor az egész akció sorozat nyitja. A forgatókönyv a nyelvi kód segítségével fogalmazódik meg, ugyanúgy mint a rendezői utasítások, magában a produkcióban gyakran hallunk előre rögzített vagy élőbeszédet, énekhangot, látunk vetített szavakat, mondatokat, feliratokat; a művész a nyelvi jelrendszer felhasználásával értelmezi akcióját. Így volt ez már a happeningben is; a performanszban ez a tendencia fölerősödik; a performansz egyik fontos változata a szövegből kiindulva, minden más elemet arra építve hozza létre a művet. Ennek az irodalmi performansznak az egyik kezdeményezője Jochen Gerz, akit a "legköltőibb" (szövegcentrikus) performernek tartanak. Beszélni című performansza során például egy órán keresztül németül beszélgetett a németül nem tudó Sarkis (Sarkis Zabunyan) akció- és installáció-művésszel, aki törökül válaszolt neki (1972). Ugyancsak ismert performansza és installációja: a Bochum-i Kunstmuseum hatalmas termének padlójára hét órán keresztül róttá krétával a leben (élni) szót, amelyet azután a kiállítást látogató közönség cipőjével lassan letörölt onnan (Leben, 1974). (Ez az installáció újra látható volt a nagy párizsi avantgárd kiállítás, a Hors limites - l' art et la vie 1952-1994 keretében, a Centre Pompidou-ban, 1994 novemberétől 1995 januárjáig.)

A performansz - ez a nehezen definiálható, bizonytalan értelmű, sok heterogén és improvizációs elemet tartalmazó művészet a hivatalos művészet részéről mutatkozó gyanakvás, lenézés ellenére (vagy éppen emiatt?) - a huszadik század végi alternatív művészet és irodalom legelterjedtebb, legtöbb művészt mozgósító új műfaja lett. Talán azért, mert - mint Christian Boltanski mondja, egy 1994-es nyilatkozatában - „a bizonyosság ideje lejárt, ma már nem a jobb világ felépítésének gondolata foglalkoztat bennünket... a szilárd és tartós tárgy eltűnik, átadva helyét a közvetlen, konkrét akciónak.” A „közvetlen, konkrét akció” mindig felelősséggel jár; a performansz művészeinek feladata, hogy a minden műfajban jelentkező dilettánsokat erről a területről is kiszorítsák.

A kilencvenes évek performansza paradigmaként funkcionál. Ha nem is olyan régen a test visszaszerzése, a tömeg-nyomás alóli felszabadítása volt a cél, ma már túl vagyunk ezen. A test tabu jellege jóformán teljesen megszűnt, a test emancipálódott. Napjainkban azonban az emberi test óriási veszélyben forog. Nehezen gyógyítható illetve gyógyíthatatlan betegségek pusztítják: a rák, az AIDS; genetikai manipuláció fenyeget; virágzik a fekete szerv-kereskedelem és így tovább. Az emberi test bűnös, kiszolgáltatott, megkínzott, beteg, csonka, társadalomból kitesztelt jellegének meghaladása, a fatalitásként jelentkező súlyos kórok alóli felszabadítása: ez az akcióművészek egyik elsődleges vágya; ma a performansz poétikája a test poétikája.

**Nagy Pál: az irodalom új műfajai / ELTE BTK Magyar Irodalomtörténeti Intézete-Magyar Műhely
Budapest, 1995./**